

Езикови ресурси за специални педагози

Общи насоки и възможности

Втора част: Създаване на речник

Съдържание

Първа част: Анализ на текст

Втора част: Създаване на речник

В първа част стигнахме дотук:

5. Думи и изрази за въвеждане

До обяд ¹ прилагателно хвърковатото конче стигнало ² прилагателно зъбатите върхове, а надвечер полетяло над синята ³ съществително морска шир. От време на време момчето поглеждало надолу и искало да види брега, но водата сякаш ⁴ глагол нямала край. Тук-там във вълните плували огромни риби. Уплашило се момчето и решило да се връща обратно, но точно тогава забелязало наблизко висок ⁵ прилагателно каменист бряг.

Използване на електронни речници (ще обърнем внимание по-нататък)

Речник на българския език <https://ibl.bas.bg/rbe/>

Булнет: лексикално-семантична мрежа <https://dcl.bas.bg/bulnet/>

Речников портал https://ibl.bas.bg/dictionary_portal/

Етимологичен речник <https://ibl.bas.bg/ber/>

Втора част: Създаване на речник

Как да ползваме налични речници и други ресурси и да извлечем необходимата информация

Основни характеристики на речника

Основни стъпки в създаването на речник и описание на езиковите единици с оглед на употребата им за учебни цели

ОСНОВНИ СЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

Съпка 1. Определяне на параметрите на речника

1. Определяне на съдържанието – каква информация ще съдържа (списък от думи, определения, формообразуване, връзки с други думи, примери за употреба, кога е въведена, за каква възраст е подходяща...)
2. Определяне на структурата – как ще е представена всяка единица и как ще са подредени единиците
3. Начин на представяне – електронен, онлайн, ...
4. Начин на използване – за лични цели или публично достъпен
5. Начин на изработване – самостоятелно, колективно, crowdsourcing

ОСНОВНИ СЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

Съпка 2. Събиране и обработка на материала

За дадена лексикална единица (дума или израз):

1. Определяне на основната форма
2. Определяне на парадигмата от форми (и налични ограничения)
3. Определяне на значението на думата (при многозначни думи – в кое значение се включва в речника)
4. Предаване на значението – определение на думата, съответстващо на нивото на езикови умения на учениците
5. Връзки с други думи (сислови, словообразователни)
6. Примери за употребата на думата или израза
7. Възраст на въвеждане, учебен материал и др.

ОСНОВНИ СЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

Съпка 3. Използване, усъвършенстване, обогатяване

Определяне на насоките за усъвършенстване въз основа на практиката.

ОСНОВНИ СЪТЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

Достъпни ресурси с различна информация, структура и достъп:

→ Речници

- ★ Речник на българския език <https://ibl.bas.bg/rbe/>
- ★ Булнет: лексикално-семантична мрежа <https://dcl.bas.bg/bulnet/>
- ★ Речников портал https://ibl.bas.bg/dictionary_portal/
- ★ Етимологичен речник <https://ibl.bas.bg/ber/>

→ Корпуси

- ★ Български национален корпус <https://search.dcl.bas.bg/>
- ★ Други корпуси и ресурси за търсене

→ Специализирани програми за обработка на език

ОСНОВНИ СЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

- Кратка демонстрация на ресурсите и как могат да се ползват
- Работим с примерния текст и думите за усвояване

хвърковат, зъбат, каменист, морска шир, нямам край

- ДЕМО ЗА СЪЗДАВАНЕТО НА РЕЧНИК И КОЛЕКТИВНА РАБОТА:

<https://learn.deafkids.bg/course/view.php?id=19#section-3>

ОСНОВНИ СЪТЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

1

Основна форма

Основната форма, с която думата да влезе в речника.

Съществително име – ед.ч., нечл. – *морска шир*

Прилагателно име – м.р., ед.ч., нечл. – *хвърковат, зъбат, каменист*

Глагол – 1 л., ед.ч., сег. време – *нямам край*

Наречие, предлог – неизменяеми

Изключения: *има, няма, пари*

ОСНОВНИ СЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

2

Форми на думата

Граматически характеристики и особености на формообразуването

Например:

морска шир може да е в ж.р. и м.р.

нямам край няма отрицателни форми (тъй като самият глагол е с отрицателно значение); предимно се използва в 3 л.

Речник на българския език

Граматичен речник на българския език

ОСНОВНИ СЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

3

Значение на думата

Дали думата е многозначна? Ако да – колко и какви различни значения?

В кое значение е употребена?

Преносно ли е значението и ако да – как може да се обясни?

Трябва ли да се добави в Речника и ако да – като ново значение или като отделна дума?

Речник на българския език, Булнет

ОСНОВНИ СЪТПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

3

Значение на думата

ХВЪРКОВАТ

Резултати от: [Синоними в Инфолекс](#):

- 1 хвъркат - хвърковат
- 2 хвъркат (разг.) - хвърковат (разг.) - летящ - хвърчащ

Резултати от: [Речник на българския език](#)

ХВЪРКОВАТ, -а, -о, прил. Хвъркат. Патки, кокошки и други хвърковати гадина хвъркаха заедно с дима нависоко над пламъците. З. Стоянов. Хвърковатата чета лети и лети във галоп / и земята кънти под железни копита. Мл. Исаев. Тогава от всичките страни на земята надошли милиони животинки, риби, птици хвърковати — и една по една почнали да се качват нагоре по стълбата към небето. А. Каралийчев.

Речник на българския език, Булнет

ОСНОВНИ СЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

3

Значение на думата

зъбат

Основна форма: зъбат - Прилагателно

Форми:

зъбат - единствено число, мъжки род, нечленувано
зъбатия - единствено число, мъжки род, членувано - непълен член
зъбатият - единствено число, мъжки род, членувано - пълен член
зъбата - единствено число, женски род, нечленувано
зъбатата - единствено число, женски род, членувано
зъбато - единствено число, среден род, нечленувано
зъбатото - единствено число, среден род, членувано
зъбати - множествено число, нечленувано
зъбатите - множествено число, членувано

Резултати от: Синоними в Инфолекс:

1 зъбат - зъбест
2 язвителен - хаплив (прен.) - зъбат (прен.; разг.) - заядлив - свадлив

Резултати от: Речник на българския език

ЗЪБАТ, -а, *мн. -и, прил.* **1.** Който е с издадени напред големи зъби; зъбест.

Забелязвайки приближаващия се към тях младеж от Джинчовци, една зъбата жена запитала: — Къде се изгуби този проклет млекар, на млеко да се направи, та ни държи половин ден на крака. Сл. Трънски, Н.

Речник на българския език, Булнет

ОСНОВНИ СЪТЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

3

Значение на думата

каменист

Синоними:

скалист, каменлив

Основна форма: **каменѝст** - Прилагателно

Форми:

каменѝст - единствено число, мъжки род, нечленувано
каменѝстѝя - единствено число, мъжки род, членувано - непълен член
каменѝстѝят - единствено число, мъжки род, членувано - пълен член
каменѝста - единствено число, женски род, нечленувано
каменѝстѝта - единствено число, женски род, членувано
каменѝсто - единствено число, среден род, нечленувано
каменѝстото - единствено число, среден род, членувано
каменѝсти - множествено число, нечленувано
каменѝстите - множествено число, членувано

Резултати от: Синоними в [Инфолекс](#):

1 [каменист](#) - [каменлив](#)

Резултати от: [Речник на българския език](#)

КАМЕНѝСТ, -а, -о, *мн.* -и, *прил.* **1.** За земя, път, почва и др. — който е с много камъни; каменлив.

Кръв и пламъци бе видял много и душата му [на харамията] вече жадуваше за друго — искаше покой, тих дом, парче каменѝста земя. П.

ОСНОВНИ СЪТЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

3

Значение на думата

морска шир

Резултати от: [Синоними в Инфолекс](#):

1 шир (поет.) - широта - простор - просторност

Резултати от: [Антоними в Инфолекс](#):

1 шир - дължина

Резултати от: [Фразеологизми в Инфолекс](#):

1. шир
- Надлъж и шир

Резултати от: [Речник на българския език](#)

ШИР ж. и м. Само ед. и нечленувано. Поет. Обширно, необятно пространство; ширина, простор. Морските вълни и безкрайният шир — ето

Речник на българския език, Булнет

ОСНОВНИ СЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

4

Определение на думата

Формулиране на определение, подходящо за възрастта

Да се основава на вече познати думи

Може да се ползват определенията от Речник на българския език, Булнет, като се адаптират (по подобен начин на описания вече с адаптиране на текст)

шир – обширно открито, неограничено от нищо пространство

>>> обширно / голямо открито пространство

ОСНОВНИ СЪТЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

5

Връзки с други думи

Синоними: *широта, простор*

Други думи със същия корен и сродно значение: *широк, разширявам*

Думи с противоположно значение: ...

ОСНОВНИ СЪТЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

5

Връзки с други думи

Department of Computational Linguistics

BulNet 3.0

Search

шир

Exact Match:

Found: 2

1. **bg** - n: простор:3; ширина:1; шир:1
2. **bg** - n: размах:1; простор:2; разпростиране:1

▼ **Synset: bg - n: простор:3; ширина:1; шир:1**

definition: обширно открито, неограничено от нищър пространство

► **literal:** простор:3

► **literal:** ширина:1

► **literal:** шир:1

pos: n ili: eng-30-09277538-n + 0 - 0
semantic class: noun.object

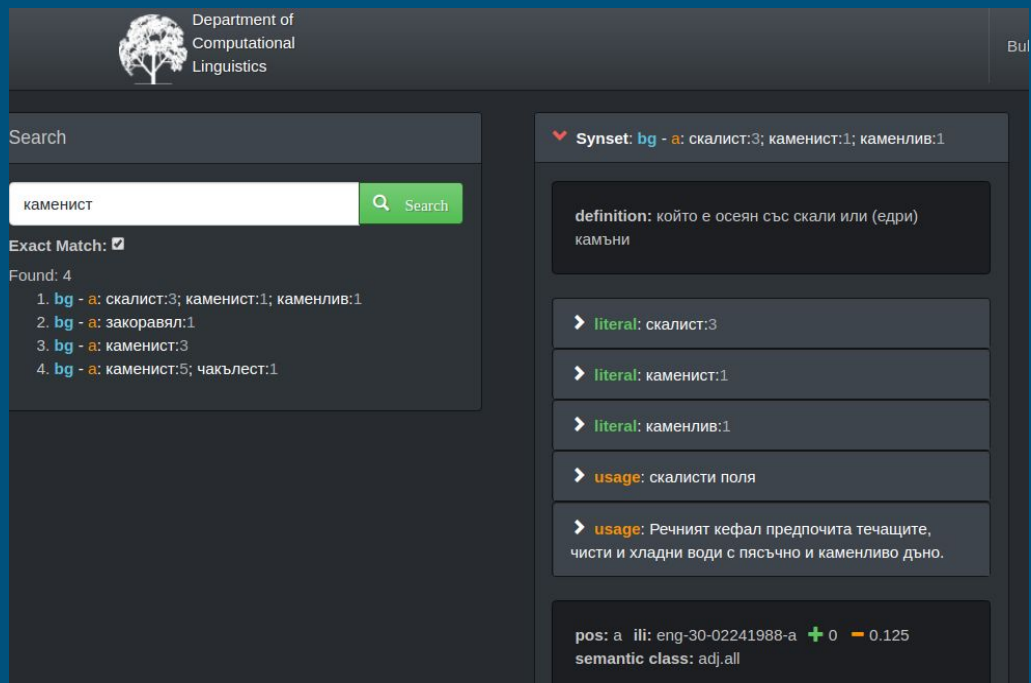
► **hypernym:** **bg** - n: пространство:7; място:11

► **hyponym:** **bg** - n: пространство:5; повърхност:3

ОСНОВНИ СЪТЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

5

Връзки с други думи

Department of Computational Linguistics

Search

каменист Search

Exact Match:

Found: 4

1. **bg** - **a**: скалист:3; каменист:1; каменлив:1
2. **bg** - **a**: закоравял:1
3. **bg** - **a**: каменист:3
4. **bg** - **a**: каменист:5; чакълест:1

Synset: **bg** - **a**: скалист:3; каменист:1; каменлив:1

definition: който е осеян със скали или (едри) камъни

> **literal**: скалист:3

> **literal**: каменист:1

> **literal**: каменлив:1

> **usage**: скалисти поля

> **usage**: Речният кефал предпочита течащите, чисти и хладни води с пясъчно и каменливо дъно.

pos: a ili: eng-30-02241988-a + 0 - 0.125
semantic class: adj.all

ОСНОВНИ СЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

6

Примери за употребата

Употреби само на *шир* и на *морска шир*

Разглеждане на употребите по стилове – всички примери са от художествената реч

Български национален корпус

ОСНОВНИ СЪТЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

6

Примери за употребата

The screenshot shows the BNC search interface. At the top left is the logo of the Bulgarian National Corpus (BNC) and the text 'Български национален корпус / Bulgarian National Corpus'. At the top right are links for 'Връзки' and 'English'. The search bar contains the word 'шир' and a green 'Търсене' button. Below the search bar are buttons for 'Асистент' and 'Подкорпуси'. The search results are displayed in a list with 12 items, each with a number, a snippet of text containing the word 'шир' in red, and a plus sign. The results are sorted by 'Ляв' and 'Десен'.

Намерени 1888

Ляв Десен

1. Безкрайната **шир** от огледала започна да се стапя, сякаш залята от черни вълни, все по...
2. ...стът се простираше над тази половин миля водна **шир** от брега до острова без никаква опора.
3. Свежият вятър откъм водната **шир** галеше мургавата кожа на момчето и загорелия му нос.
4. ...равнините Сто, за да се прелее в синкавата горска **шир** и да се изсипе в океана.
5. ...сещите камъни започнаха да разубавят надлъж и **шир** в търсене на контакт.
6. ...иреп вятър раздираше на пенести вълни морската **шир** до самия хоризонт, където бурни облаци летяха по небето с цвета на по...
7. Над морската **шир** небето бе ясна и прозрачна синева, на запад — обаяна в жълто от за...
8. ...ен от снежната буря обозът навлезе в набраздена **шир** от дълбоки до кръста пресли, които скриваха замръзнало езеро.
9. ...окрото й лоно изникна същинският град, необятна **шир** от куполи, кули и мостове, сиви, зелени и червени.
10. ...окрото й лоно изникна същинският град, необятна **шир** от куполи, кули и мостове, сиви, зелени и червени.
11. Гледах с празен поглед безкрайната равна **шир** пред мен.
12. Цялата **шир** сияеше в сребристо. — Странна работа.

ОСНОВНИ СТЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

Възраст на въвеждане

Залага се информация в каква възраст може да се въведе лексикалната единица в езика на детето.

Може да се добави списък от учебни материали (текстове за работа), в които е заложена тази дума.

Към всеки текст за работа може да има такъв изработен речник, който да е част от голям детски речник.

ОСНОВНИ СЪПКИ ПО СЪСТАВЯНЕТО НА РЕЧНИК

8

Допълнителни компоненти

Може да се включат снимков или видеоматериал.

Може да има линкове към други речници и ресурси, например към Булнет (пример).

Линкове към текстове и др.

Примерни единици

ЩЪРКЕЛ, съществително – м.р., ед. ч.

Форми

ед.ч.	мн.ч.	бройна форма
нечл. щъркел	щъркели	(два/няколко) щъркела
чл. щъркела	щъркелите	
	щъркелът	

Определение

Голяма птица с бели и черни пера, дълги крака и дълъг червен клюн; среща се и в България; прелетна птица – всяка есен отлита към по-топли страни и всяка пролет се връща

Примери за употреба

Всяка пролет в нашето село идват щъркели. Днес видях на поляната един щъркел. През есента щъркелите отлитат към топлите земи.

Връзки с други ресурси

Булнет: [eng-30-02002075-n https://dcl.bas.bg/bulnet/](https://dcl.bas.bg/bulnet/)

Речник на българския език: щъркел

Изображения и други визуални материали

Някои езикови ресурси

- Справочникът [„Езикови справки по интернет“](#) съдържа богата езикова информация под формата на въпроси и отговори.
- Справочникът [„Написаното остава“](#) съдържа занимателно написани материали по различни езикови въпроси.
- [Електронни образователни ресурси на Института за български език](#): видеоуроци; диктовки; езикови игри; викторини; учебни материали; тестове; други ресурси.

Допълнителни теми

---

1. Оценка на езиковата компетентност в различна възраст
2. Жестов език за педагози
3. Помощни ресурси, програми и материали
  - ❖ Ресурси на Института за български език
  - ❖ Как да си направим видеоурок
  - ❖ Как да направим викторина, кахут и други технически средства за интерактивни упражнения и занимания с деца

За въпроси

Ивелина Стоянова

i.l.stoyanova@gmail.com

Допълнителни материали ще бъдат публикувани тук:

<https://learn.deafkids.bg/course/view.php?id=19>